

Dr. Özlem DEMİR

Diyanet İşleri Başkanlığı
Directorate of Religious Affairs
İstanbul, TÜRKİYE
d.ozlem81@hotmail.com
https://orcid.org/0000-0002-8181-2670
https://ror.org/007x4cq57

Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî'nin Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye Adlı Eserinin Vâridât Türü Bağlamında Değerlendirilmesi Evaluation of the Work of Abu'l-Hasan Husnu al- Uskudârî Named Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî wâridâtî'l-kalbiyye in the Context of Wâridât Genre

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi / Research Article
Geliş Tarihi / Date Received: 06 Şubat 2025 / 06 February 2025
Kabul Tarihi / Date Accepted: 16 Haziran 2025 / 16 June 2025
Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2025 / 30 June 2025
Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Atıf | Citation

Demir, Özlem. "Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî'nin Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye Adlı Eseri Üzerine Bir Değerlendirme". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 8 (Haziran 2025), 110-132.

Değerlendirme | Peer-Review

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme
Double anonymized - Two External

İntihal | Plagiarism

Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır.
İntihal tespit edilmemiştir.
This article has been scanned by Turnitin.
No plagiarism detected.

Etik Beyan | Ethical Statement

Bu çalışma, etik kurul izni gerektirmeyen nitelikte olup kullanılan veriler literatür taraması/yayınlanmış kaynaklar üzerinden elde edilmiştir. Çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yapay zeka tabanlı herhangi bir araç veya uygulama kullanılmamıştır. Çalışmanın tüm içeriği, yazar tarafından bilimsel araştırma yöntemleri ve akademik etik ilkelere uygun şekilde üretilmiştir.

This study does not require the approval of an ethics committee, as it is based on data obtained through literature review and published sources. It is hereby declared that the preparation of the study was conducted in accordance with scientific and ethical principles, and that all referenced works have been duly cited in the bibliography. During the preparation of this study, no artificial intelligence-based tool or application was employed. The entire content was produced by the author in accordance with scientific research methods and academic ethical principles. (Özlem DEMİR).

Telif Hakkı | Copyright

Telif hakkı yazara aittir. (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı altında lisanslanmıştır.
Copyright belongs to the author. Licensed under the (CC BY-NC 4.0) International License.

Etik Bildirim | Complaints

darulhadis@karatekin.edu.tr

Yayıncı | Published by

Çankırı Karatekin Üniversitesi Darülhadis İslam Araştırmaları Merkezi
Çankırı Karatekin University Darulhadis Islamic Studies Center

Finansman | Grant Support

Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.
The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.

Öz

Tasavvuf edebiyatında mutasavvıfların kalplerine gaybdan gelen feyz, ilham ve mânâları kaleme aldıkları vâridât türü, sūfîlerin manevî tecrübelerini kapsamaktadır. Bazı eserlerin isimleri müellifleri tarafından “vâridât” olarak belirtilse de içerikleri vâridât türü ile örtüşmemektedir. Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî'nin *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâti'l-kalbiyye* adlı eseri bu duruma örnek teşkil etmektedir. Tarikata yeni giren müritlere Nakşibendî yolunun âdâp ve erkânını öğretmek amacıyla kaleme alınan eserde bey'at, seyr-i sülûk, havâtır, letâif, râbita, telvîn ve temkîn, bir tarikata ve mürşide bağlanmanın gerekliliği gibi tasavvufî meseleler ile müellifin bağlı bulunduğu tarikatların silsileleri yer almaktadır. Kaynaklarda Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî'nin eserlerinin içeriğiyle ilgili bir bilgi bulunmamaktadır, günümüze kadar *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâti'l-kalbiyye* ilgili hususi bir çalışma yapılmamıştır. Bu makalede müellifin tüm eserleri yazma nüshalarından yararlanılarak detaylı bir şekilde tanıtılmış; eserin genel özellikleri, nüshalarındaki farklılıklar ve muhtevası incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı vâridât olarak zikredilen fakat bu türün özelliklerini taşımayan eserlere örnek göstermek için *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâti'l-kalbiyye*'yi tanıtmaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk İslâm Edebiyatı, Tasavvuf, Vâridât, Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî, *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâti'l-kalbiyye*.

Evaluation of the Work of Abu'l-Hasan Husnu al-Uskudârî Named *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî wâridâti'l-kalbiyye* in the Context of Wâridât Genre

Abstract

In Sūfî literature, the type of wâridât in which sūfîs write down the blessings, inspirations and meanings that come to their hearts from the unseen, encompasses the spiritual experiences of sūfîs. Although the names of some works are stated as “wâridât” by their authors, their content does not match the type of wâridât. The work of Abu'l-Hasan Husnu al-Uskudârî, named *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî wâridâti'l-kalbiyye*, exemplifies this situation. Written with the aim of teaching the etiquette and rules of the Naqshbandî path to new disciples, the work includes such sūfî issues as bey'at, seyr-i sulûk, havâtır, letâif, râbita, telvîn and temkîn, the necessity of being attached to a tariqah and a guide, and the chains of tariqahs to which the author is affiliated. There is no information in the sources about the context of the works of Abu'l-Hasan Husnu al-Uskudârî, and no special study has been done on the *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî wâridâti'l-kalbiyye* to our present. In this article, all the works of the author are introduced in detail by using their manuscript copies; the general characteristics of work, the differences in its copies and its content are also examined. The aim of this study is to introduce *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî wâridâti'l-kalbiyye* in order to reveal examples of works that are mentioned as wâridât but do not have the characteristics of this genre.

Keywords: Turkish Islamic Literature, Sūfism, Wâridât, Abu'l-Hasan Husnu al-Uskudârî, *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî wâridâti'l-kalbiyye*.

Giriş

Cumhuriyet'in ilk yıllarını idrak etmiş bir mutasavvıf olan Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî (öl. 1347/1928-1929), “kalbe gelen vâridât hakkında ruhânî esintiler” mânâsına gelen *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâti'l-kalbiyye* adlı eserini vâridât olarak nitelendirmiştir.

Çalışmamıza konu olan eserin türü olarak belirtilmesi sebebiyle öncelikle vâridât hakkında bilgi verilmesi gerekmektedir. Tekili “vârid” olan vâridât, “kişinin kalbine gaybdan gelen

mânâlar”¹ olarak tanımlanmaktadır. Hak ve ilim kaynaklı olabilen vâridât, Hak’tan geliyorsa “vârid-i Hak”, ilimden zuhûr ediyorsa da “vârid-i ilim” olarak adlandırılır. Vâridât, kişinin sıkıntı, sevinç, neşe ve hüzn gibi ruh hâline göre de “kabz, sürûr, bast ve hüzn vâridi” olarak isimlendirilmektedir.² Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, mezkûr eserini vâridât olarak adlandırmasına rağmen *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*, Nakşibendî usul ve kâidelerini kapsamakta olup bu yönüyle daha çok erkânâme hususiyeti taşımaktadır. Tarikatın önde gelen şeyhleri tarafından meydana getirilen usul ve kuralları tarikata yeni giren dervişlere öğretmek ve onların tarikat erkânına uymasını sağlamak için kaleme alınan erkânâmeler; itikat, ibadet, âdâb ve muâmelât gibi birçok konuda bilgi içermektedir. Erkânâmelerde konular anlatılırken âyet ve hadislerle desteklenmekte, dua ve şiirlere de yer verilmektedir. Tekke ve zaviyelerin kapatılmasıyla erkânâmeler dervişlerin aileleri vasıtasıyla günümüze kadar ulaşabilmiş, bazı kesimlerin kendi amaçları için yapmış oldukları ekleme ve çıkarmalarla tahrif edilmiştir.³

Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi’nin hayatı ve tasavvufî görüşleriyle ilgili bir tez ve bir de makale bulunmaktadır. Esmâ Sezer, *Balaban Tekkesi Şeyhi Hasan Hüsnü Efendi ve Tasavvufî Eserleri* adlı tezinde müellifin hayatını, tekkesini ve eserlerinde geçen tasavvufî kavramları incelemiş, *Nesemât-ı Rûhâniyye*, *Mir’âtü'l-Ebrâr* ve *Burhânü's-sâlikîn*’den bahsedip çevirim yazılarını ve sadeleştirilmiş metinlerini vermiş, diğer eserlerinin sadece ismini zikretmiştir. Ancak *Nesemât-ı Rûhâniyye*’nin genel özelliklerine yeterince değinmemiş, müellif nüshası da dâhil olmak üzere tüm nüshalarını tespit edememiştir. Eserin çevirim yazısında da müellif nüshası yerine Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001’i esas almıştır.⁴ Abdurrezzak Tek ise “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Şeyh Portresi: Üsküdarlı Balabanî Hasan Hüsnü Efendi ve Tasavvuf Anlayışı” adlı makalesinde müellifin hayatı ve tarikat anlayışına değinmiş, eserlerinin sadece ismini zikretmiştir.⁵ Tek, Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi’nin tasavvufî görüşlerini aktarırken *Burhânü's-sâlikîn*’den ve çoğunlukla *Nesemât-ı Rûhâniyye*’den yararlanmıştır. Üstelik tasavvufî kavramlar açıklanırken metinden alıntı yapma yolu tercih edilmiş, metin açıklanmamıştır. Metin değerlendirmesinde Sezer ile aynı nüshayı esas almıştır. Müellifin hayatını detaylıca işleyen Tek, onu Cumhuriyet Dönemi’nde yozlaşmış tarikat şeyhlerine örnek olarak sunmuştur.⁶

Bu makalede *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*’nin değerlendirilmesinde müellif nüshası olması sebebiyle Süleymaniye Kütüphanesi, Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma,

¹ Abdülkerim Kuşeyrî, *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*, nşr. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014), 179.

² Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimler Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012), 374.

³ Abdurrahman Güzel, *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2006), 758.

⁴ Esmâ Sezer, *Balaban Tekkesi Şeyhi Hasan Hüsnü Efendi ve Tasavvufî Eserleri* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 76-96.

⁵ Abdurrezzak Tek, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Şeyh Portresi: Üsküdarlı Balabanî Hasan Hüsnü Efendi ve Tasavvuf Anlayışı”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2007), 155-168.

⁶ Tek, “Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Şeyh Portresi: Üsküdarlı Balabanî Hasan Hüsnü Efendi ve Tasavvuf Anlayışı”, 167-168.

00098 esas alınmış, nüshalar arasındaki farklılıklar ayrıca belirtilmiştir. Eserin daha iyi anlaşılması için metinde geçen âyetlerin mealleri ile hadislerin mânâları ve kaynakları, Arapça ve Farsça cümlelerin tercümesi dipnotlarda gösterilmiştir. Sadece vefat tarihi tespit edilebilen şahısların isimlerinin ilk geçtiği yerde vefat tarihleri verilmiştir.

Bu çalışmada müellifin hayatı ve eserleri ile *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'nin ana hatlarıyla genel özelliklerine değinilmiş ve detaylı bir şekilde muhtevası incelenmiştir.

1. Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî'nin Hayatı ve Eserleri

“Balabanî Şeyh Hüsnü Efendi” ismiyle meşhur olan Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî, 19. ve 20. yüzyılı idrak etmiş bir Nakşibendî şeyhidir. Müellif künyesini “el-Hâc Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Hâlidî ibn el-merhûm Ali er-Rızâ Paşa bin eş-şeyh Halîl Sâhib ibn eş-şeyh İbrâhîm Nazîf bin Ahmed İsmetî ibn Mustafâ Paşa” şeklinde vermiştir. Kendisinin Kâdiriyye, Nakşibendiyye, Mevleviyye, Şâzeliyye, Celvetiyye şeyhlerinin sohbetlerinde bulunduğunu ve onlardan icâzet aldığını belirtmiştir.⁷ Üsküdar'da Yağcızâde⁸ diğer adıyla Balaban Tekkesi'nin Âşir Efendi'den sonraki ve son postnişînidir.⁹ İlk şeyhi Üsküdarlı Hoca İsmâil Hakkı Efendi olup daha sonra “Harac Ağası” lakabıyla bilinen Kâdiriyye'den Şeyh Hasan Hüsnü Efendi'ye bağlanarak ona on yıl hizmet etmiştir. Mekke'de Hâlidîyye'den Halil Hamdi Paşa'dan, Mısır'da Şâzeliyye'den Muhammed el-Meslemî'den, Beşiktaş'ta da Nakşibendiyye'den Mustafa Rızâeddin Efendi'den icâzet almıştır. Muhammed Said Efendi vasıtasıyla Mevleviyye ve Ruşen Efendi eliyle de Celvetiyye'den nasiplenmiştir. Son zamanlarında Üsküdar'da şehitlik mezarlığının kayyumluğunu yapmıştır. Yaşlılık döneminde dilinde kekemelik nüksetmiştir. 1347 (1928-1929) senesinde vefat etmiş ve Üsküdar'da Şehitlik'te defnedilmiştir.¹⁰

Kaynaklarda Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi'nin *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*, *Risâle-i Mir'âtü'l-ebrâr*, *Burhânü's-sâlikîn*, *Silsile-i Çiştîyye* adlı eserleriyle bir *Dîvânçe*'si olduğu geçmektedir.¹¹ Ayrıca *Risâle-i Hüsnîyye fî âdâbi'n-Nakşibendiyye* ve *Mücmel-i Târîh-i İslâm* adlı

⁷ Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî, *Burhânü's-sâlikîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 00321/003), 44b.

⁸ Yağcızâde diğer ismiyle Balaban Tekkesi, Üsküdar'da Yeni Valide ve Şemsi Paşa Külliyesi arasında yer alan ve “Balaban İskeleyi” olarak bilinen mevkide İsfendiyar Mescidi'nde kurulmuştur. Mescide meşhât koyan Yağcızâde Ahmed Said Efendi (öl. 1191/1777) sebebiyle “Yağcızâde”, son şeyh Balabanî Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi sebebiyle de “Balaban Tekkesi” olarak adlandırılmıştır. Tekkede Sa'diyye, Nakşibendiyye ve Hâlidîyye zikirleri yapılmıştır. 1941'de 3 katlı ahşap bir yapı olan tekke, bu tarihten sonra yıkılmıştır. 2010 yılında Üsküdar Belediyesi tarafından yeniden inşa edilen tekke, kültür merkezi olarak kullanılmaktadır. Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19 Yüzyıl)* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2003), 564-565; Mehmed Akif Köseoğlu, “İstanbulda Nakşî-Halidî Şeyhlerinin Vazife Yaptığı Tekkeler ve Bu Yapıların Günümüzdeki Durumları”, *Uluslararası Seyyid Tâhâ-i Hakkârî Sempozyumu Bildirileri*, ed. Halit Yalçın vd. (Hakkari: Hakkari Üniversitesi Yayınları, 2014), 464.

⁹ Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, 564-565.

¹⁰ Hüseyin Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, nşr. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz (İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006), 2/272-273.

¹¹ Vassaf, *Sefîne-i Evliya*, 373; Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19 Yüzyıl)*, 565.

eserleri de kaleme aldığı belirtilmektedir.¹² Müellif, kaynaklarda zikredilmeyen *Behcetü'l-etvâr* adlı bir risâlesinden bahsetmektedir.¹³

Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi'nin eserlerine kısaca değinilecek olursa *Risâle-i Mir'âtü'l-ibrâr*, *Burhânü's-sâlikîn*, *Silsile-i Çiştîyye* ve *Dîvânçe*, *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye* ile aynı nüshada yer almaktadır.¹⁴ Ancak *Dîvânçe*, nüshanın girişindeki listede ismen bulunmasına rağmen içeriğinde mevcut değildir. Müellifin eserleri ve genel özellikleri şu şekildedir:

1.1. *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*: Çalışmamıza esas teşkil eden eser, başlıklar halinde incelenmiştir.

Müellifin eserlerinin sıralandığı Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 00321 nüshasında *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'den sonra diğer risâleye geçmeden önce 22b'de "Silsile-i Hâcî Bektâş Velî kaddese sırrahû" ve 23a'da "Nisbet-i Tarîk-i Şettâriyye", 23b-24a'da "Silsile-i Çiştîyye" ve 24a'da "Kâdiriyye Silsilesi" başlıklı konular yer almaktadır.¹⁵

1.2. *Risâle-i Mir'âtü'l-ibrâr*: Eser, yukarıda zikrettiğimiz nüshanın 24b-41b varak aralığında yer almaktadır.¹⁶ İçerisinde başta Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hulefâ-yi Râşidîn olmak üzere mutasavvıflardan Hasan b. Yesâr el-Basrî (öl. 110/728), Ma'rûf-i Kerhî (öl. 200/815-816 [?]), Bâyezîd-i Bistâmî (öl. 234/848 [?]), Ebû Sa'id Mübârek el-Mahzûmî (öl. 557/1162), Abdülkâdir Geylânî (öl. 561/1166), Sa'deddin el-Cebâvî (öl. 575/1180), Şehâbeddin Ahmed er-Rifâî (öl. 578/1182), Şehâbeddin es-Sühreverdî (öl. 632/1234), Ebü'l-Hasen İmâm Ali eş-Şâzelî (öl. 656/1258), Hacı Bektâş-ı Velî el-Horasânî (öl. 669/1271 [?]), Mevlânâ Celâleddin er-Rûmî (öl. 672/1273), Ahmed el-Bedevî el-Hüseynî (öl. 675/1276), Burhâneddin İbrâhîm ed-Desûkî (öl. 676/1277), Şâh Nakşibend (öl. 791/1389), Hacı Bayrâm-ı Velî (öl. 833/1430), Aziz Mahmud Hüdâyî (öl. 1038/1628), Himmət el-Bayrâmî (öl. 1095/1684), Mehmed Nasûhî (öl. 1130/1718), Ali Behcet Efendi (öl. 1237/1822), Muhammed Hâlid en-Nakşibendî (öl. 1242/1827), el-Hâc Ahmed el-Ma'rûf (öl. ?), Muhammed Cân en-Nakşibendî (öl. 1267/1850-1851), Mustafâ Hüdâverdî en-Nakşibendî'nin (öl. 1310/1892) kısaca biyografileri bulunmaktadır. Eser, müstensihin müellifin ailesine, aslına, ahfâdına, hocalarına, şeyhlerine, tüm mü'minlere, sultana, sultanın askerlerine ve vezirlerine kıyamete değin mağfiret ve selamet dileklerinde bulunduğu bir dua ile tamamlanmıştır.

¹² Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf* (19 Yüzyıl), 565.

¹³ Hasan Hüsnü Efendi, *Burhânü's-sâlikîn*, 46a. Tek, hataen bu eserin 45a'da bulunduğunu ve isminin *Behcetü'n-nâm* olduğunu tespit etmiştir. bk. Tek, "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Şeyh Portresi", 160.

¹⁴ Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî, *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 00321).

¹⁵ Aynı konu başlıkları aynı sırayla Tahir Ağa Tekkesi, 00326'da 12b-13b varak aralığındadır.

¹⁶ Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Üsküdârî, *Risâle-i Mir'âtü'l-ibrâr* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 00321/002), 24b-41b. Bu eser aynı zamanda Tahir Ağa Tekkesi, 00326'da 13b-25a'da ve İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, *Türkçe Yazmalar*, 000928/01'de 18a-29b varak aralığındadır.

Aynı nüshada bu risâleden sonra diğer risâleye geçmeden önce 42b-43a'da “Sûret-i Mübâya'a-i Nakşibendiyye” ve 43b-44a'da ise “Sûret-i Bey'at-i Erba'a” başlıklı konular bulunmaktadır. Bu konular başka bir nüshada *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'nin içerisinde yer almaktadır.¹⁷

1.3. *Burhânü's-sâlikîn*: Bu risâle de aynı nüshanın 44b-52b varak aralığındadır.¹⁸ Besmele, kısa bir hamdele ve salvele ile başlayan eserde sebep-i telifin de yer aldığı bir mukaddime bulunmaktadır. Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, künyesini ve bağlı olduğu tarikatları belirttikten sonra eseri yazma gayesini açıklamıştır. Buna göre Ali eş-Şâzelî'nin tercüme-i hâlini Mısır'a seyahatleri esnasında kendisine eşlik eden Muhammed el-Müslimî hazretlerine sunmak maksadıyla kaleme almıştır. Risâlede Ebü'l-Hasan Ali eş-Şâzelî'nin hayatı ve menâkıbları¹⁹ haricinde “Beyân-ı Sâdât-ı Şâzeliyye kaddesallâhu esrâre'l-aliyye” başlığı altında Şemseddin Muhammed bin Hasan el-Hanefî, Muhammed Vefâ bin Muhammed bin Necmeddin el-Mağribî (öl. 765/1364), Ebü'l-Mekârim Muhammed el-Bekrî eş-Şâfiî (öl. 994/1586), Ebü'l-Abbâs Şehâbeddin Ahmed bin Muhammed bin Îsâ el-Fâsî, Muhammed Hasan bin Hamza Zâfir el-Medenî (öl. 1263/1847) gibi Şâzeliyye yolunun meşhur mutasavvıflarının biyografilerine yer verilmiştir.²⁰ Hemen akabinde ise “Silsile-i Tarîk-i Medîne-i Zâfiriyye” başlığıyla Zâfiriyye kolunun silsilesi verilmiştir.²¹ Eserin sonunda müellifin “el-fakîr el-hakîr Ebü'l-Hasan Hüsnü ibn Ali er-Rızâ bin eş-şeyh Halîl Sâhib afâ anhhüm” şeklinde ferağ kaydı bulunmaktadır.

Aynı nüshada bu risâleden sonra diğer risâleye geçmeden önce 53b'de “Silsile-i Tarîk-i Celvetiyye” ve 54a'da ise “Silsile-i Hamzaviyye” başlıklı konular bulunmaktadır.

1.4. *Silsile-i Çiştîyye*: Yukarıda belirttiğimiz gibi aynı nüshada 23b-24a'da “Silsile-i Çiştîyye” başlığıyla yer almaktadır.

Nüshanın giriş sayfasındaki isim listesinde yer almasına rağmen *Dîvânçe-i Hüsnü* bu nüshada bulunmamaktadır. *Burhânü's-sâlikîn*'den sonra 54a-60a varak aralığında Mustafâ Hüdâvendî'nin *Hâzâ Risâle-i Nehc-i Kavîm* adlı eseri yer almaktadır.²² Nüshanın en sonunda 60b'de ise “Neseb-i Âcizî” başlığıyla Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi'nin nesebi ile 61a'da “Vefâtları” başlığıyla Ali er-Rızâ Paşa, Halîl Sâhib Efendi, İbrâhîm Nazîf, Abdülfettâh Ahmed, Ümmü Abdülfettâh ve Mustafa Paşa'nın vefat yerleri ve tarihleri verilmiştir.

Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi'nin kütüphane kataloglarında yer almayan *Risâle-i Hüsnîyye fî âdâbi'n-Nakşibendiyye* adlı eserinin *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*, *Mücmel-i*

¹⁷ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01), 16b-17b.

¹⁸ Bu eser Tahir Ağa Tekkesi, 00326'da 25a-31a varak aralığındadır.

¹⁹ Hasan Hüsnü Efendi, *Burhânü's-sâlikîn* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321/003), 45a-46a.

²⁰ Hasan Hüsnü Efendi, *Burhânü's-sâlikîn* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321/003), 46a-52a.

²¹ Hasan Hüsnü Efendi, *Burhânü's-sâlikîn* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321/003), 51a-52b.

²² Bu eser Tahir Ağa Tekkesi, 00326'da 31b-36a ve Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01'de 29b-35a varak aralığında bulunmaktadır.

Târîh-i İslâm adlı eserinin de *Risâle-i Mir'âtü'l-ibrâr* olduğu kanaatindeyiz ki bu risâlenin başında muhtasar İslâm tarihi yer almaktadır.²³

2. *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'nin Genel Özellikleri

Eserin ismi fevâid kaydında *Nesemât-ı Rûhâniyye* ve metinde *Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye* şeklindedir.²⁴ Tahir Ağa Tekkesi, 000321/001 nüshasının fevâid kaydında *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye*; Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01 nüshasında ise *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye* şeklinde belirtilmiştir. Müellifin ismi ise risâlenin başındaki mukaddimede “Bu ‘abd-i hakîr türâb-ı akdâm-ı meşâyîh-i Nakşibendî el-Hâc Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Hanefî el-Üsküdârî ibnü'l-merhûm ‘Alî er-Rızâ bin eş-şeyh Halîl Sâhib ibn İbrâhîm Nazîf” şeklinde kaydedilmiştir.

Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, mukaddimede sebep-i teliften bahsederken risâleyi Nakşibendî şeyhlerinin hem seyr-i sülûkta beyan ettikleri tarikat âdâbıyla ilgili bilgileri hem de onların eserlerinden faydalanarak hazırladığı sâlikler için mühim ve gerekli olabilecek usul ve kâideleri, tarikat kardeşlerine hediye ve onların hayır dualarını almak amacıyla kaleme aldığını belirtmiştir. Konu seçiminde titiz davranan müellif, sâlikler için kapsamlı, kolay anlaşılabilir, mühim ve elzem hususlara değindiğini ifade etmiştir. Ayrıca Üsküdar'daki Selimiye Mahallesi'nde mukim olan ve “Harac Ağasızâde” ismiyle tanınan Hasan Hüsnü en-Nakşibendî'nin sohbet meclislerinde on sene bulunmuş ve bu risâleyi yazarken onun meclislerinde aktardığı bilgilerden istifade etmiştir.²⁵

Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye'nin dil ve üslup özelliklerine bakıldığında metninde Arapça ve Farsça terkip ve tamlamaların çok fazla yer almadığı, akıcı ve sade bir dil kullanıldığı görülmektedir. Tasavvufî kavramlar ve meseleler tarikata yeni giren veya girecek olan sâliklerin anlayabileceği bir üslupta açıklanmıştır. Üstelik metinde geçen âyet ve hadislerin Türkçe meal ve mânâları da belirtilmiştir. Ana hatlarıyla Nakşibendî kâide ve usullerinin işlendiği risâle meşhur mutasavvıfların sözleri ve eserlerinden yapılan aktarımlarla zengin bir kaynakçaya sahiptir. Eserin metninde kime ait olduğu belirtilmeyen bir kıt'a ve iki beyit de bulunmaktadır.

Risâlenin içeriğine bakıldığında ise besmele, kısa bir hamdele ve salveleden sonra ana konuya giriş yapıldığı görülmektedir. Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi anlatacağı konuları belli bir tertip halinde sıralayarak düzenlemiştir.

²³ Hasan Hüsnü Efendi, *Mir'âtü'l-ibrâr* (Tahir Ağa Tekkesi, 000321/002), 24b-31a.

²⁴ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 2a.

²⁵ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 1b-3a.

Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye'nin kaynakları arasında âyet ve hadisler çok fazla yer tutmamaktadır. Üç âyet²⁶ ile biri kudsi hadis olmak üzere sekiz hadîs-i şerîf iktibâs edilmiştir. Ayrıca Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî-i Şerîf*'te geçen "Sarayda da yatakta da uyumuş olsa mü'minlerin hâli hayra ulaşır." mânâsındaki bir mısra'ı aktarılmıştır.²⁷ Metinde kaynak olarak naslardan ziyade mutasavvıfların açıklamalarına ve âlimlerin kitaplarından aktarımlara yer verilmiştir. *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'de eserlerinden nakil yapılan kişilerin isimleri ile eserlerinin metinde geçtiği şekilde isimleri ve varak numaraları şu şekildedir:

İmâm Matarzî, *Şerh-i Makâmât-ı Zevâcîr* [6a]

İbn Kemâl (öl. 940/1534), *Hadîs-i Erba'în* [8a], [11a]

Fahreddîn Râzî (öl. 606/1210), *Metâlib-i Âliye* [8b]

Hazret-i Mevlânâ Rûmî, *Mesnevî-i Şerîf* [11a]

Muhammed Hâlid, *Risâle-i Nakşibendiyye* [15a]

Şehâbeddin Sühreverdî, *Avârif* [15a]

Şemsüddîn İbnü'l-Kasîm (öl. 918/1512), *Kitâbü'r-rûh* [15a]

Ahmed ibn Muhammed el-Hamedî, *Nefehâtü'l-kurb* [15a]

İmâm-ı Gazzâlî (öl. 505/1111), *İhyâü 'Ulûm* [15a]

Şihâb ibn Hacer el-Mekkî, *Şerhü 'İyâb* [15a]

Celâleddîn Süyûtî (öl. 911/1505), *Tenvîrü'l-mülk fî rü'yeti'n-nebiyyi ve'l-melek ve Kitâbü'l-müncelî fî tavri'l-velî* [15a]

İmâm Şa'rânî (öl. 973/1565), *Nefehâtü'l-kudsiyye* [15a]

Şerîf Cürcânî (öl. 816/1413), *Şerh-i Mevâfık* [15a]

Tâceddin en-Nakşibendî (öl. 1050/1640), *Risâle-i Tâciyye* [15a]

İmâm Halîl, *Zübdetü'l-hakâyık* [15a]

Ebu'l-'Abbâs el-Mürsî (öl. 685/1287) ve talebesi İbn 'Atâullâh İskenderî (öl. 709/1309) *Tarîknâme* [15b]

Mahmûd Hüdâyî, *Hubbû'l-meveddet* [15b]

²⁶ Eserin müellif nüshasında yer almayıp diğer nüshalarda bulunan "Sûret-i Mübâya'a-i Nakşibendiyye" ve "Sûret-i Bey'at-i Erba'a" konularında üç âyet daha bulunmaktadır. Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321), 42b-43a, 43b-44a; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01), 16b-17b.

²⁷ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 11a. Bu mısra'ın kaynağı tespit edilememiştir.

Bazı âlim ve mutasavvıfların eserleri zikredilmeden sadece görüşleri aktarılmıştır:

Muhammed Muhyiddîn ibn 'Alî el-'Arabî (öl. 638/1240) [3a], [4b]

Hazret-i H^vâce-i Abdurrahmân Câmi (öl. 898/1492) [7a]

Fahreddîn Tebrîzî [8b]

İmâm Kurtubî (öl. 671/1273) [10b]

İmâm Taberânî (öl. 360/971) [10b]

Ebû Nu'aym (öl. 430/1038) [10b]

İbn Kemâl [11a]

Şeyh H^vâce Muhammed Pârsâ (öl. 822/1420) [13b]

Abdullâh ed-Dihlevî (öl. 1240/1824) [15b]

İmâm-ı Rabbânî H^vâce Ahmedü'l-Fârûkî es-Sirhindî (öl. 1034/1624) [17b]

Cüneyd el-Bağdâdî (öl. 297/909) [18a]

'Alâeddin 'Attâr el-Buhârî (öl. 802/1400) [18b]

'Abdülğafûr Radiyyüddin (öl. 912/1506) [19a]

Ebî Yezîd Tayfûr ibn 'Îsâ el-Bestâmî [19a]

Bazı eserlerin ve müelliflerin isimleri açıkça verilmemiştir:

sâhib-i Kifâye, *Hidâye Şerhi* [10b]

sâhib-i *Hidâye* [11a]

Tezkire-i Evliyâ [12a]

*Lehcetü'l-butûn*²⁸

2. 1. *Risâle-i Nesemât-ı Rûhânîyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'nin Nüshaları

Kütüphane kataloglarında *Risâle-i Nesemât-ı Rûhânîyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'nin Süleymaniye Kütüphanesi, Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098, Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001 ve 00326 ile İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01 nüshaları bulunmaktadır.

Eserin nüshalarına bakıldığında Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098 nüshası 1b-22a varak aralığındadır ve fevâid kaydında *Mürşid-i kâmil olunca nâ-yâb / Sana mürşid yetişir şimdi kitâb*²⁹ beyti ile aşağıdaki not bulunmaktadır:

²⁸ Bu eser Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001'de 11a'da ve Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01'de 7b'de geçmektedir.

²⁹ Bu beyit Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001 nüshasının fevâid kaydında da yer almaktadır.

“Bu abd-i âciz Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Hanefî el-Üsküdârî ibnü'l-merhûm Ali Paşa afâ anhumâ işbu Nesemât-ı Rûhânîyye nâm risâleyi hûrşîd-i pertev-i ezîd-i âsmân-ı hilâfet ve dürr-i yektâ-yı sade-f-i ummân-ı saltanat şehryâr-ı bi-müdânî es-sultân el-gâzî Abdülhamîd Hân-ı sânî efendimiz hazretlerine isticlâb-ı deavât-ı hayriyye maksad-ı hayr mirsadyıla tahrîr ve mazhar olduğum envâ'-i lutf-i celîl-i merâhim-i delîl-i mülûkânelerini takdîsen ihvân-ı dîne teberrûken hediye ve takdîm eyledim. ed-Dâ'î el-Hâc Ebü'l-Hasan Hüsnü el-Hâlîdî

(Gavsü'l-vâsılîn Hazret-i pîr Nasûhî Efendimizin kütüphanesine vakf eyledim Şevvâl 324)”

Risâlenin son sayfasında ise “Temmeti'l-kitâb bi-avnilâhi'l-Meliki'l-Vehhâb sene 1324 Şa'bân 12” şeklinde ferağ kaydı bulunmaktadır. Buna göre eser 1 Ekim 1906 tarihinde tamamlanmıştır. Bu nüshada mezkûr risâle haricinde “Tercüme-i Hâl-i Hazret-i Pîr-i Nakşibend” konusu ile “İstimdâd” başlığıyla Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi'nin mahlasının dördüncü kıt'anın üçüncü mısra'ında “Hüsnü” olarak zikredildiği beş kıt'alık bir manzume yer almaktadır:

*Aldı etrâfım havâ ecnâdı bî-pâyân vahd
Himmetinle kıl meded ey pîr-i şâh-ı Nakşibend
Nefsim iğfâl eyliyor fark edemem ne nîk ü bed
Himmetinle kıl meded ey pîr-i şâh-ı Nakşibend*

*Şîşe-i eflâk gibi kıl sînemi sen sâf tâm
Nûr-i Hak işrâk ede tâ-ser-te-ser subh u şâm
Şâh-ı mahbûbü'l-celîl Hazret-i Rabbü'l-enâm
Himmetinle kıl meded ey pîr-i şâh-ı Nakşibend*

*Saykal-ı lütfunla rûşen eyle mir'ât-ı dili
Tûtî-i Mısır gönül hayretde kaldı yâ velî
Kader Bû Bekir ve Ömer ve Osmân ve şîr-i Hak Ali
Himmetinle kıl meded ey pîr-i şâh-ı Nakşibend*

*Pîr-i Monlâ ile sen ol dü-cihân tâ kim mu'în
Ma'rîfet gülzârına kulsın cenâb-ı Hak karîn
Vâdî-i firkatde böyle kalmasın Hüsnü hazîn
Himmetinle kıl meded ey pîr-i şâh-ı Nakşibend*

Sun bize âb u hayât-ı feyzini zulmetdeyiz

Cûd u lütfun kıl refik kim rûz u şeb mihnetdeyiz

Kasr-ı irfân nerededir göster bize hayretdeyiz

*Himmetinle kıl meded ey pîr-i şâh-ı Nakşibend*³⁰

Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001 nüshası 61a varaklık bir mecmuanın 1b-21b varak aralığında yer almaktadır. Mecmuanın fevâid kaydında diğer nüshada da yer alan *Mürşid-i kâmil olunca nâyâb / Sana mürşid yetişir şimdi kitâb* beyti ile *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye*, *Risâle-i Mir'atü'l-ebrâr*, *Risâle-i Bürhânü's-sâlikîn*, *Risâle-i Silsile-i Çiştîyye*, *Risâle-i Dîvânçe-i Hüsnü* şeklinde eser listesi vardır. Eserin sonunda ferağ kaydı yoktur.

Tahir Ağa Tekkesi, 00326 nüshası *Nakşibendî Tarîkatının Usûl ve Silsile-i Nisbetine Dâir Risâle* ismiyle kayıtlıdır. 36a varaklık bir mecmuanın 1a-13b varak aralığındadır. Çizgili bir deftere el yazısıyla yazılmış nüshada fevâid ve ferağ kaydı mevcut değildir.

Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01 nüshası 1b-41a varaklık bir mecmuanın 1b-17b varak aralığında bulunmaktadır. Fevâid kaydında ise sadece *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye* şeklinde eserin ismi vardır. Bu mecmuada 18a-29b varaklarında yine müellife ait olan *Risâle-i Mir'atü'l-ebrâr* ile 29b-35a varaklarında Mustafâ Hüdâvendî'nin *Hâzâ Risâle-i Nehc-i Kavîm* adlı risâlesi mevcuttur, mecmuanın geri kalan sayfalarında ise Nakşibendî silsilesi ile dua metinleri yer almaktadır.

Nüshalar içerisinde Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098 nüshası fevâid ve ferağ kayıtlarındaki bilgilere göre müellif nüshasıdır ve diğer nüshalardan içerik ve konu başlıklarındaki sıralama gibi hususlarda farklı özelliklere sahiptir. Bu farklılıklar şöyle sıralanabilir:

Metne bakıldığında “Beyân-ı Râbîta” ile “Beyân-ı Envâr-ı Letâif” konu başlıkları arasına “Beyân-ı Silsile-i Nakşibendiyye” konusu yerleştirilmiştir³¹ ki bu konu Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001’de “Beyân-ı Telvîn ü Temkîn” ve Tahir Ağa Tekkesi 00326 ile Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01’de “Beyân-ı Merâtib-i Tevhîd” konusundan sonra yer almaktadır.³² “Beyân-ı Telvîn ü Temkîn” konu başlığının ardından ise “Beyân-ı Merâtib-i Tevhîd”³³ yer alırken Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01 nüshasında bu konu bulunmamaktadır. Bu nüshada diğer nüshalarda bulunan “Hâlidîyye, Beyân-ı Silsile-i Celvetiyye, Silsile-i Bektâşîyye, Nisbet-i Tarîk-i Şettâriyye, Silsile-i Çiştîyye, Kâdiriyye Silsilesi, Sûret-i Mübâya‘a-i

³⁰ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 22a-22b.

³¹ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 16a.

³² Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001), 18a; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01), 12b.

³³ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 19b-20a; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001), 17b-18a; a. mlf., *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00326), 9b-10a.

Nakşibendiyye, Sûret-i Bey'at-i Erba'a"³⁴ konu başlıkları yer almazken "Sûret-i Mübâya'a-i Nakşibendiyye" ve "Sûret-i Bey'at-i Erba'a" konuları Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001 ve 00326'da nüshanın başka bir yerinde yer almaktadır.³⁵ Bu nüshada "Esâmî-i Pîrân-ı Turuk-i 'Aliyye-i Meşhûre" konusu eserin dışında bulunan ek kısmında bulunmaktadır ve on dokuz mutasavvıfın sadece isimlerini içermektedir.³⁶ Diğer nüshalarda bu konu başlığı "Beyân-ı Silsile-i Celvetiyye" konusundan sonradır, "Der Beyân-ı Esâmî-i Pîrân-ı Turuk-i 'Aliyye-i Meşhûre" başlığıyla Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01, Tahir Ağa Tekkesi, 00326'da yirmi yedi ve Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001'de yirmi üç mutasavvıfının isimleri haricinde vefat tarihleri ve yerleri de belirtilmiştir.³⁷

3. Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye'nin Muhtevası

Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye'nin muhtevası açıklanırken müellif nüshası olması sebebiyle Süleymaniye Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098 nüshasının esas alındığı daha önce belirtilmişti.

Eser besmele ve "el-hamdü lillâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü 'alâ men hüve fâtihü bâbî'l-hazreti fi'l-'ilm ve'l-yakîn seyyidînâ Muhammed ellezî kâne nebiyyen ve Âdeme beyne'l-mâ'i ve't-tîni ve 'alâ âlihî ve ashâbihi'l-mütehallikîn bi-hulki'l-'azîm ve men tebiahüm bi-ihsânin ilâ yevmi'd-dîn"³⁸ şeklinde kısa bir hamdele ve salve ile başlamaktadır. Kısaca künyesini veren Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, eseri Nakşibendî usul ve kâidelerini, yine tarikatın büyüklerinin vaaz ve beyanlarında ifade ettikleri bilgilerden yararlanarak bu yola giren sâliklere anlatabilmek ve onların hayır dualarını almak amacıyla kaleme aldığını belirtmiş ve "minallâhi't-tevfîk ve'l-hidâye"³⁹ duasıyla yazmaya başlamıştır.⁴⁰

Hâfız Muhammed Saîd Efendi el-Behcetî ve H'âce İsmâil Hakkı Efendi el-Üsküdârî vasıtasıyla tarikat yoluna girdiğini belirten Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, Üsküdar Selimiye'de ikamet eden ve "Harac Ağasızâde" diye meşhur, Kâdiriyye, Sühreverdiyye, Kübreviyye ve Çiştîyye'nin mürşidi olan Hasan Hüsnü Efendi en-Nakşibendî ile yollarının kesiştiğini ve ondan on sene feyz aldığını ifade etmiştir. *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'yi yazarken de ondan aldığı bilgilerden yararlandığını belirtmiştir. Sonrasında ise Hz. Muhammed'e (s.a.s.)

³⁴ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001), 19b-21a, 22b, 23a; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01), 13b-14b, 15b-17b.

³⁵ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321), 42b-43a, 43b-44a; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00326), 24a-25a.

³⁶ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 23a.

³⁷ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001), 21a-22b; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01), 14b-15b.

³⁸ Hamd âlemlerin Rabbine ve salâtüselâm ise ilim ve yakîn kapılarını açan, Hz. Âdem su ile balçık arasındayken nebî olan seyyidimiz Hz. Muhammed'in (s.a.s.), ailesinin ve büyük bir ahlakla ahlaklanan sahabesinin ve kıyamete değin ihsan ile onlara tâbi olanların üzerine olsun.

³⁹ Başarı ve hidayet Allah'tandır.

⁴⁰ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 1b-2a.

salavât ve Nakşibendî büyüklerinin, velîlerin ve şeyhinin ruhu için “Fâtiha (1 aded), estağfirullâh el-azîm (3 aded), Fâtiha-i şerîfe (7 aded), salavât-ı şerîfe (100 aded), sûre-i Elem Neşrah (79 aded), İhlâs-ı şerîf (1001 aded), Fâtiha-i şerîfe (7 aded), salavât-ı şerîfe (100 aded)” istemiştir.⁴¹ Burada zikredilen tesbihat ve sayılar Nakşibendiyye’de toplu yapılan dua ve zikir demek olan hatm-i hâcegânî işaret etmektedir.⁴²

Müellif, ana konuya geçmeden önce sâliklere “ey ihvân-ı dîn” ve “azizim” diye hitap ederek nasihat niteliğinde bir girizgâhla başlamıştır. Bu bölümde öncelikle Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Şeyh Cemâleddin Yûnus el-Abbâsî'ye tarikata girmenin ana sebebinin ne olduğuyla ilgili sorusunu aktarmıştır. Buna göre tarikata ilim, âdâb, şer'-i Muhammediyye tahsil edilmek için girilir fakat bunun için sâliklerin hemen âlim ve ilmiyle amel eden, kalplerindeki çerağı uyandıracak bir mürşid-i kâmil bulmaları gerekir. Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, bu konuyla ilgili *Mevceler peydâ olur sahrâ-yı dilde nûrdan / Bir tecellî-zârdır tefrik olunmaz Tûrdan / Bir hakâyık hânedir 'âlem ki hikmet-i ser-te-ser / Bin hakikat keşf eder hûr-bîn olan mûrdan* şeklinde bir kıt'aya yer vermiştir.⁴³

Bir mürşid-i kâmile bağlanmanın lüzumu bahsine devam eden müellif, mürşidler arasında ayırım yapılmamasını salık vermiştir. Ona göre bazı dervişler kendi pîrleri haricindeki diğer pîrlerin kerâmetlerinin ve feyzinin sınırlı olduğunu düşünüyorlar. Bu bakış açısı kelamî bir mesele olan kerâmetin zaman ve mekanla sınırlandırılmasına sebep olur ve bâtıldır. Çünkü Allah'ın tecelliyâtı her dâim zuhûr edebilir. Sâlike lazım olan ise kendini bir mürşid-i kâmilin eline teslim edip tamamıyla şer'at-ı Ahmediyye'ye uygun olan tarikat usullerine ve zikir âdâbına meyletmektir. Şeyhlerin tamamı, bu kâideye uygundur ki yaşantıları ve eserleri buna delildir. Dört mezhebin hepsi Ehl-i Sünnet yolu olduğu için haktır, delilleri ise kitap ve sünnettir. Sâlikin hakka talip olması onun kemale ulaşmasına sebeptir, kemal ise âfâk ve enfüsü yani maddî âlemlerle insanın iç dünyasını birbirine uygun hâle getirmesidir. Muhyiddin İbnü'l-Arabî, enfüs ve âfâkı karşılıklı iki aynaya benzetir, biri icmâl diğeri tafsildir. Ancak tarikat yolunda ilerlemek sâlikin yeteneğiyle de bağlantılıdır. Mürşid-i kâmil, manevî bir baba olarak evladının hayrını ister. Ancak bütün müridleri aynı seviyeye erişemez. Kimi kâmil kimi de akîm olur ki pîrin bunda dahil olamaz. Bu husus sadece 'Abdulkâdir Geylânî'nin himmetiyle mümkündür. Hâsılı bütün pîrlere feyz-i Muhammediyye'nin sâkîsidir ve sâlik susayan kalbinin suya kanması için dilediği mürşidden feyz alabilir. Müellif, bu bahsin sonunda 'Abdulkâdir Geylânî ile ilgili *Eser-i derd-i şekâ kalmaz idi kalbinde / Kılsa iblîse devâ Hazret-i 'Abdulkâdir ve Şeyh-i San'a gibi meydân meşîyyetde kalır / Kimden olmazsa rızâ Hazret-i 'Abdulkâdir* beyitlerini de aktarmıştır.⁴⁴

⁴¹ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 2a-3a.

⁴² Necdet Tosun, “Nakşibendiyye”, *Türkiye’de Tarikatlar Tarih ve Kültür*, ed. Semih Ceyhan (İstanbul: İSAM Yayınları, 2015), 665.

⁴³ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 3a-3b.

⁴⁴ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 4a-5b.

Bu girizgâhtan sonra Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, Nakşibendî tarikatının usul ve kâidelerini başlıklar halinde açıklamaya başlamıştır. İlk önce “Beyân-ı Âdâb-ı Şuğl” konusuna değinir. Buna göre Nakşibendî usulüne göre evrâd almak isteyen sâlikin uyku, yorgunluk ve açlık gibi kalbi oyalayan durumları ortadan kaldırmak için abdest alarak kerâhat vakti değilse boş bir yerde iki rek’at namaz kılması gerekir. Namazdan sonra kibleyi değışmeden ayaklarını sol taraftan çıkarıp sağ tarafa getirmesi, gözlerini yumup dili ile eûzü besmeleden sonra beş kere salavât, üç İhlâs ve bir Fâtiha sûresi okuması ve ecrini öncelikle Hz. Muhammed’in (s.a.s.), ailesinin, hanımlarının ve Nakşibendî büyüklerinin ruhlarına bağışlaması lazımdır. Sonra şeyhinin yönlendirmesiyle kalp ile ism-i Celâl zikrini çekerek ölüm meselesi hakkında tefekkür etmelidir. Hz. Peygamber (s.a.s.) “İttali’ fi’l-kubûri fe’tibir fi’n-nüşûr”⁴⁵ buyurmuştur ki bu hadis huzuruna gelip kalbinin katılığından şikâyet eden bir kişi sebebiyle vürûd olmuştur. Sâlik, kabir halkının ahvâlini, kıyameti, öldükten sonra dirilmeyi tefekkür ettikçe bu zikir onda meleke hâline gelir, kalbiyle zikir zor oluyorsa diliyle de zikredebilir. Şuğul anında ayrıca “İlâhî ente maksûdî ve rızâke matlûbî a’tinî muhabbeteke ve ma’rifeteke.”⁴⁶ cümlesini de çokça tekrarlamalıdır. Zikirden maksat ise Hakk’ın rızasıdır. Gaflet etmemek şartıyla zikirde zaman, mekân ve sayı sınırlaması yoktur.⁴⁷

Risâlede konu anlatımı “Beyân-ı Ma’nâ-yı Nisbet-i Tarîkat” bahsiyle devam etmiştir. Tarikatın büyükleri tarikata mensubiyeti huzur ve bilgili olma melekesine bağlar. Bazı tarikatlarda bu aşk ve muhabbete bazılarında ise şaraba bağlanmıştır ama hepsinin arzusu müridin kalbinde Hak’ın marifeti ve muhabbetinin daima canlı tutulmasıdır. “Nisbet” yetişmek mânâsındadır ve “Ene celîsî men zekerenî”⁴⁸ kudsî hadisine göre kişiyi Hakk’a kavuşturur. Abdurrahmân Câmî’ye göre bir kimse bütün ilimleri tahsil etmiş olsa son nefesinde bütün bilgileri kaybolur ama kalbinin zikre meyli kaybolmaz.⁴⁹

Bu bahsin ardından ise “Beyân-ı Keyfiyyet-i Teveccüh-i Şeyh” konusu gelmektedir. Bir mürşidin bir müride teveccühü söz konusu olduğunda üç İhlâs ve bir Fâtiha sûresi okuyup mevcut sevabı enbiyâ, evliyâ ve Nakşibendiyye hocalarının rûh-i şerîflerine gönderir, Nakşibendî şeyhlerinin vâsıtasıyla kalbine ulaşan zikrinin bu müridin gönlüne geçmesi için dua buyurur. Eğer o şeyhin nisbeti sahîh ise birkaç teveccühte sâlikin kalbinde ulvî aşk meydana gelir.⁵⁰

Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, “Beyân-ı Âdâb-ı Mürîd” başlığıyla konuya devam etmiştir. Buna göre öncelikle mürid, abdest alıp şeyhinin karşısına geçer, istiğfârdan sonra gözlerini yumar,

⁴⁵ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, nşr. Mustafa Genç (İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019), 1/341 (No. 400). “Kabirleri dikkatlice gözleyin ki öldükten sonra dirilme hususunda ibret alırsınız.”

⁴⁶ Yarabbi! Sen benim emelimsin, senin rızan benim talebim. Bana muhabbetini ve bilgini ihsan eyle.

⁴⁷ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 5b-6b.

⁴⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1/498 (No. 611). “Beni zikredenlerle beraber otururum.”

⁴⁹ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 6b-7a.

⁵⁰ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 7a-7b.

dilini damağına yapıştırıp dişlerini birleştirir, nefesini serbest bırakıp “lâ mevcûde illallâh”⁵¹ zikriyle kalbini boş şeylerden alıkoyar ve şeyhinin kalbiyle aynı hizada tutup onun gönlünde kaybolur. Yalnız şeyhiyle aynı beldede değilse bulunduğu yerde medfun olan velîlerden birinin mezarına gidip yardım isteyebilir. Mesela İstanbul’da ise Ebû Eyyûb el-Ensârî (öl. 49/669), Emîr-i Buhârî (öl. 922/1516), Yûsuf Sünbül Sinân el-Halvetî (öl. 936/1529), Merkez Muslihiddin el-Halvetî (öl. 959/1552), Hüsâmeddin el-‘Uşşâkî (öl. 1001/1593), Aziz Mahmud Hüdâyî, İsmâil er-Rûmî el-Kâdirî (öl. 1041/1631), Muhammed Nûreddin el-Cerrâhî el-Halvetî (öl. 1133/1721) ve Muhammed en-Nasûhî el-Halvetî gibi şeyhlerin kabrinde yapılan dualar Allah katında makbuldür. Buna delil olan “İzâ tehayyertüm fi’l-umûri fe’s-te’înû min ehli’l-kubûr”⁵² hadisini İbn Kemâl, bir insan, kâmil bir şahsın mezarına uğrayıp bir saat onunla vakit geçirse iki nefis arasında görünmeyen kuvvetli bir bağ olur ve bu ziyaretten büyük menfaat elde edilir, şeklinde yorumlamıştır. Fahreddin Tebrizî ise halledemediği meseleleri şeyhi Tâceddin Tebrizî’nin kabrine gidip müzakere ettiğinde hallettiğini belirtmiş, Fahreddin Râzî ise Aristo’nun (m.ö. 384-322) talebelerinin de aynı uygulamayı yaptığını ifade etmiştir. Çünkü bu esnada iki nefis birbirlerine ışıklarını yansıtan cilalı ayna gibidir.⁵³

Müridin âdâbı bahsini “Beyân-ı Şurût-i Sülûk” konusu takip etmektedir. Bu bölümde Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, büyükbabası Halil Sâhip Efendi’nin Sinop’ta İbrâhîm Bilâl’in türbedârlığını yaptığı esnada Ali Behcet el-Konevî’ye verdiği icâzetnâmedeki sülûkun şartlarıyla ilgili kısmı tercüme etmiş ve sülûkun şartlarını on ikişer grupta yirmi dört madde olarak sıralamıştır. İlk on iki madde şöyledir: Birincisi mürid halktan soyutlanmalı, ikincisi nimet ve lezzetleri terk ederek kanaatkâr olmalı, üçüncüsü beş vakit namazı cemaatle eda etmeli, dördüncüsü boş konuşmamalı, beşincisi helal lokma yemeli ve şüphelerden uzak durmalı, altıncısı halkın eziyetlerine tahammül etmeli, yedincisi eşine ve çocuklarına muhabbetten elinden geldiğince uzak durmalı, sekizincisi fakir ve miskinlere maddî yardımı alışkanlık haline getirmeli, dokuzuncusu herkese hoş muamelede bulunmalı, onuncusu dünya halkından kaçınmalı ve onlara tevazu göstermemeli, on birincisi gece ve gündüz evrâdını okumalı, on ikincisi huzurlu kalp ile devamlı zikre ihtimam göstermeli. Şeyhin halifelerine buyurduğu diğer on iki madde de şu şekildedir: Birincisi halkın reddine ve iltifatına meyletmemeli, ikincisi halkın kınamasını ve itibarını dikkate almamalı, üçüncüsü dünya işlerinde, fakirlik ve yoksunluk hallerinde sabırla tevekkül etmeli, dördüncüsü her işinde sadık olmalı, beşincisi kimseye düşmanlık ve hakaret etmemeli, altıncısı diğer insanları kendinden faziletli kendisini ise hakir görmeli, yedincisi sefih ve kusurlu insanlar yerine sâlih ve âlim insanlara ülfet etmeli, sekizincisi istihâre ve iştişâresiz iş yapmamalı, dokuzuncusu bütün mühim işlerinde velîlerin ruhundan medet ummalı, onuncusu devletin başındaki kimseye ve onun adamlarına itaat ve hayır dua etmeli, on birincisi fakirlere, zayıflara ve dervişlere merhamet ve şefkatte devamlılık göstermeli, on ikincisi

⁵¹ Allah’tan başka varlık yoktur.

⁵² Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 1/199 (No. 213). “İşlerinizde tereddüte düştüğünüzde kabir halkından yardım isteyin.”

⁵³ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 7b-9a.

mümkün mertebe inzivayı tercih etmeli.⁵⁴ Hasan Hüsnü Efendi'nin bu bölümde saydığı yirmi dört madde Nakşibendilikte esas alınan her nefesin farkında olmak, bakışını kendi adımlarına yöneltmek, dünyada sefer halinde olmak, halk içinde Hak ile beraber olmak, daima Allah'ı hatırlamak, Allah'a dönmek, teveccühü gözetmek, zikri korumak, zamana vâkıf olmak, zikirde sayıya riayet etmek, kalbin hallerini bilmek şeklinde özetlenen eğitim metodunun genişletilmiş şeklidir.⁵⁵ Bu bölümün devamında ise Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, şeyhin sâliklerine birkaç tavsiyesini sıralamıştır. İlk olarak şeyhin sâliklerine özellikle sülûk zamanında ve diğer öğünlerde mercimek çorbası içmelerini tavsiye ettiğini belirterek “ve fûmihâ ve ‘adesihâ,”⁵⁶ âyeti ile “Aleyküm bi'l-'adesi fe-innehû mübârekün mukaddesün.”⁵⁷ “Kuddise'l-'adesü 'alâ lisânihî seb'îne nebiyyen âherühüm 'Îsâ ibn Meryem 'aleyhi's-selâm”,⁵⁸ “Fe-innehû yûrakkiku'l-kalbe ve yüsri'u'd-deme.”⁵⁹ hadislerini delil olarak göstermiştir. Şeyhin diğer tavsiyesi ise müridlerinin düşmanlık, sövme ve lanetlemeden uzak durmalarıdır. Bu hususla ilgili de “Lâ yekûnü'l-mü'minü ta'ânen ve lâ la'ânen.”⁶⁰ hadisini nakletmiştir. Lanetleme biri kafirden başkasına caiz olmayan ve Allah'ın rahmetinden uzaklaşmaya sebep olan, diğeri de müslümanı sâlihler ve ebrârlar makamından çıkaran olmak üzere iki şekilde olur. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) “Ve'l-muhtekirü mel'ûnün.”⁶¹ buyurduğu gibi lanetleme küfre götürmez ki Ehl-i Sünnet'e göre büyük günahlar mü'minin imanına zarar vermez. İbn Kemâl'e göre Yezid'e (öl. 64/683) lanet câizdir fakat babasına değildir. Bazı hataları olsa da Muâviye'nin (öl. 60/680) büyük fetihleri vardır. Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, bazı fırkaların mensuplarının aşk ve muhabbet sözleriyle kurdukları tuzaklara saf kalpli kimseleri çektiklerini, esrar ve içki gibi yanlış uygulamaları hak

⁵⁴ Nakşibendîlerde “halvet der encümen” (halk içinde Hak ile olmak) görüşü benimsenirken halvet, 19. yüzyılda Hâlidîye kolunun kurucusu Hâlid-i Bağdâdî ile tarikate girmiştir. Tosun, “Nakşibendiyye”, 667-668.

⁵⁵ İbrahim Işıtan, “Nakşî Eğitim Metodunun Sûfî Psikolojisi Açısından Tahlili”, *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XVII. y.y. Medeniyet Merkezi Konya*, ed. Dilaver Gürer vd. (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 595.

⁵⁶ *Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali*, çev. Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrıncı, Sadrettin Gümü, Ali Turgut (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022), el-Bakara 2/61. “Hani siz (verilen nimetlere karşılık): Ey Musa! Bir tek yemekle yetinenleyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından bize çıkarsın, dediniz. Musa ise: Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek mi istiyorsunuz? O hâlde şehre inin. Zira istedikleriniz sizin için orada var, dedi. İşte (bu hadiseden sonra) üzerlerine aşağılık ve yoksulluk damgası vuruldu. Allah'ın gazabına uğradılar. Bu musibetler (onların başına), Allah'ın ayetlerini inkârâ devam etmeleri, haksız olarak peygamberleri öldürmeleri sebebiyle geldi. Bunların hepsi, sadece isyanları ve taşkınlıkları sebebiyledir.”

⁵⁷ Muhammed Bâkır el-Meclisî, *Bihâru'l-envâr* (Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 1983), 14/254 (No. 48). “Mercimeği bırakmayın, çünkü o mübarek ve mukaddestir.”

⁵⁸ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 3/210 (No. 1863). “Mercimek en sonuncusu Hz. Îsâ b. Meryem olan yetmiş nebinin dilinde kutsanmıştır.”

⁵⁹ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Îsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1994), 4/256 (No. 5130). “Çünkü o kalbi yumuşatır ve kan akışını hızlandırır.”

⁶⁰ Ahmed b. Hüseyin Behyakî, *Şu'abü'l-îmân*, nşr. Muhammed Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410), 4/293 (No. 5149). Metnin aslında “Leyse'l-mü'minü bi't-ta'ân ve le'l-le'ân.” şeklinde geçmektedir. “Mü'min sövmez ve lanet etmez.”

⁶¹ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2/220 (No. 1058). “Karaborsacı lanetlenmiştir.”

yol gibi gösterdiklerini ve bu kimselerin ashâba ve evliyâya dil uzattıklarını belirtmiştir. Yeseviyye yoluna mensup olan Hacı Bektâş-ı Velî de bu iftiralara maruz kalanlardandır. Onun tarikatının uygulamaları ve erkânı kitap ve sünnete uygundur. Yedikule Dergâhı şeyhi Hâfız Baba da kitap ve sünnete uygun yaşamasına rağmen tarikatlarının buna muhalif gibi gösterilmesinden ve bu hâl üzere yaşayan dervişlerden dolayı muzdariptir. Hacı Bektâş-ı Velî, Ahmed Yesevî (öl. 562/1166) yolunda, küllî cezbe hâlinde ve kerâmet sahibi bir zâttır. Murad Hüdâvendigâr (öl. 791/1389), ona ve bu yolda olan birçok dervişe muhabbet duyup onlarla sohbet etmiştir.⁶²

“Beyân-ı Havâtır” bahsinde ise müellif havâtırın tarifini vermiştir. Havâtır; nefisten gelip kalpte zuhûr eden “hevâcis”, şeytandan kalbe gelen “vesâvis”, melekten kalbe gelen “ilhâm”, Hak’tan kalbe gelen “irâdet”, havâstan kalbe gelen “suver-i kâinât” ve akıldan kalbe gelen “ma’kûlât” olmak üzere altıya ayrılır.⁶³

Risâlede havâtırı açıkladıktan sonra “Beyân-ı Terbiye-i Letâif” konusuyla kalbin tasfiye ve terbiyesi bölümüne geçilmiştir. Kalbi havâtırdan kurtardıktan sonra Hakk’a yöneltmek gerekmektedir ki sırrın terbiyesi kalbinkiyle bağlantılıdır, kalbin terbiyesi olgunlaştıkça sırrın terbiyesi de kemâle erişir. İnsan ruhu, âlem-i emirden olduğu için Hak ile özel bir bağı vardır, bu bağ diğer mahluklarda yoktur. Âlem-i melek, âlem-i melekût, âlem-i ervâh, rûh-i insânî birbiriyle ve Allah’ın Hayy ve Kayyûm sıfatlarıyla varlığını sürdürür. Her şey gayb ve şehâdet âleminde meydana gelir, varlıkların tamamı vasıtalı, insan ruhu ise vasitasız oluşur. Ruh ve beden birleşmesi de “ve nefahtü fîhi min rûhî”⁶⁴ âyetiyle sabittir. Allah’ın insana kendi ruhundan üflemesi insan için bir şereftir ve ruhun terbiyesi için onu ilâhî sıfatlarla, ilim ve marifetle, hilim, kerem ve benzeri ahlakî meziyetlerle süslemek gerekir. Ruhun muhabbeti ve marifeti ilerlerse “fenâfillâh” makamına erişmek kolay olur. Muhammed Pârsâ’nın vasiyetine göre ruhun bu makâmda yani makâm-ı sırdaki görevi sırrını hazretin eşiğine koyarak hayatın bütün itibarlarından yüz çevirip o hazretin benliğinde yok olmaktır. Bu esnada dünya ve ahireti emel etmeyip ibadeti ve fakirliği seçerek Nakşibendiyye üzere o hazrete itaatten ayrılmamalı ve şeriat dairesinden dışarı çıkmamalıdır. Tarikatların sülûku bu yol üzeredir ama sülûklerde esmâlar ile seyr gerçekleşir. Ancak Nakşibendîlerin sülûku enfüsîdir ve Celâl ismi ile gerçekleşir, Mevlevîlerde seyr-i âfâkî ve seyr-i enfüsî bulunmaktadır ve diğer sâliklerin sülûkundan daha ziyade özelliklere sahiptir.⁶⁵

Ebû'l-Hasan Hüsnü Efendi, risâlenin devamında “Beyân-ı Râbîta” başlığıyla râbîta bahsine değinmiştir. Buna göre önce sâlik, istiğfâr eder, istiğfârdan sonra eûzü besmele ile üç ihlâs ve bir Fâtîha sûresi okuyup ecrini Hz. Peygamber’in (s.a.s.), ailesinin ve ashâbının, evladının ve eşlerinin ruhları ile Muhammed Bahâeddin Nakşibend ve hocaların ruhlarına hediye eder.

⁶² Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 9a-12b.

⁶³ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 12b.

⁶⁴ Sâd 38/72. “Onu tamamlayıp, içine de ruhumdan üfürdüğüm zaman, derhal ona secdeye kapanın!”

⁶⁵ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 12b-14a.

Hazret-i pîrin veya hocalardan birinin rûhâniyetine bir müddet teveccüh olup Allah'ın rahmetine muhtaç olduğunu mülâhaza ve sınırsız lütfuna itimat eder. Daha sonra bağlı olduğu mürşidi “fenâfillâh” makâmına ulaşmış kâmil bir zât ise kalbini mürşidinin kalbi hizasında hayal edip tam bir tevazu ve sükûn bir kalp ile mürşidi vasıtasıyla feyz bekler ki buna “râbita” denilir. Eğer mürşidi kâmil değilse tarikat silsilesinden birine râbita eder ki nâkıs mürşide râbitada hata söz konusudur. Bazıları râbitayı bid'at olarak görüp aslı ve hakikati olmadığını, bazıları da Nakşibendiyye'de evvelce râbitanın olmadığını ve Şeyh Hâlid'in bunu icat ettiğini öne sürmüşlerdir. Bu iki görüş de gerçeği yansıtmamaktadır. Hâlidîler, önceki Nakşibendiyye usulünü devam ettirirken günümüzdeki Nakşibendî şeyhleri, seyr-i sülûk yolunu bırakıp zikir ayininde farklı tariklerin şeyhlerini taklit etmekte ve kendi yollarının âdâbını ve erkânını zayi etmektedir ki asıl bid'at budur. Nakşibendî'de ise râbita büyük usullerden biridir ve “fenâ fi'ş-şeyh” sırrına eriştiren en önemli âmillerdendir. Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, daha sonra birçok mezhepten râbitayı kabul eden âlimlerin ve eserlerinin isimlerini sıralamış, ardından râbitanın âdâbından bahsetmiştir. Buna göre râbita esnasında Allah'ın ortağı ve benzeri olmadığını düşünmek, Allah'ın zikri ile kalbi doldurarak onunla bütünleşmek gerekir ki buna “vukûf-i kalp” denilir. Müellif, hemen akabinde ise müridin mürşid tarafından yetiştirilmesine göre bazı kavramların tarifini vermektedir ki sâlikin fethi bir mürşidin elinden alınıp bir velînin rûhâniyetiyle yetişirse buna “üveysiyyü'l-meşrep” denilir ve bunların bağlı oldukları bir tarikatı yoktur. Birçok tarikatın sâlikleri bu yol üzeredir fakat sâlikin gerçek bir şeyhe bağlanması gereklidir.⁶⁶

Hemen akabinde risâle Nakşibendiyye'nin Hz. Ebû Bekir'den (öl. 13/634) Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi'ye kadar gelen şeyhlerin yer aldığı “Beyân-ı Silsile-i Nakşibendiyye” bahsiyle devam etmiştir.⁶⁷ “Beyân-ı Envâr-ı Letâif” konusunda ise havâtırı def edip zikre devam eden, bâtını kalbinden kovan sâlikin geçirdiği tekâmülü gösteren nurlar açıklanmıştır. Buna göre her bir aşamada farklı bir renk ortaya çıkar. Kalbin nuru sarı, ruhunki kırmızı, sırrinki beyaz, hafninki siyah ve ahfânınki yeşil renktedir.⁶⁸ Mürid, bu nurları ilk olarak dışında (seyr-i âfâkî), daha sonra bâtınında müşahade eder (seyr-i enfûsî). Seyr-i âfâkî, tahte'l-arşa kadardır, bundan ötesi ise seyr-i enfûsîdir. Bazıları bu mükâşefeyi yaşamayabilir ama bu onların ilerlemesine engel değildir.⁶⁹

Letâif konusundan sonra “Beyân-ı Seyr-i Sülûk-i Tarîkat” bahsine geçilmiştir. Burada öncelikle İmâm-ı Rabbânî'nin görüşleri aktarılmıştır. Buna göre seyr-i sülûk dört mertebedir, ilki “seyr-i ilallâh”tır, düşük ilimlerden daha şerefli olanlara yükselmedir, şeyhlerin “fenâfillâh” dedikleri mertebedir. İkincisi “seyr-i fillâh”tır. Sâlikin tabir, işaret ve isimlerden soyutlandığı makamdır, şeyhler buna “bekâbillâh” demiştir. Üçüncüsü “seyr-i anillâh”tır, bu makâmda

⁶⁶ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 14a-16a.

⁶⁷ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 16a-17a.

⁶⁸ Hasan Hüsnü Efendi, Nakşibendîlikteki âlem-i emre ait beş letâifî kabul etmektedir ama letâif zikrinden bahsetmemiştir. Tosun, “Nakşibendiyye”, 662.

⁶⁹ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 17a-17b.

yüksek ilimlerden en düşük ilimlere yani esmâ ve sıfat ilminden mümkünât ilmine dönüş söz konusudur ki Cüneyd Bağdâdî de sülûkun nihayetini başlangıç noktasına iniş olarak belirtmiştir. Dördüncü merteye ise “seyr-i fi'l-eşyâ”dır, şöyle ki ârifin başlangıçta eşyaya ile ilgili ilmi yok olduktan sonra tek tek bütün şeylerin ortaya çıkması ve eşyânın bilgisinin kemal noktasında ulaşmasıyla gerçekleşir. Şeyhler, buna da “telvîn-i ba'de't-temkîn” derler, en yüce makâm budur. “Seyr-i ilallâh” ve “seyr-i fillâh”, velîlik kazanmak içindir, “fenâfillâh” ve “bekâbillâh”tan ibarettir fakat “seyr-i anillâh” ile “seyr-i fi'l-eşyâ”, davet içindir ve tüm evliyâyâ aittir, müridlerin çoğu, fenâ ve bekâ mertebesini tercih etmiştir.⁷⁰

Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi, risâlede seyr-i sülûktan bahsettikten sonra “Beyân-ı Telvîn ü Temkîn” bahsine yer vermiştir. Telvîn, sâlikin kalbinden geçen hâlleri şeyhin görmesidir. Keşif ile hicâp arasında kalbin değişmesidir. Nefsânî sıfatların yok olması veya ortaya çıkmasıyla sâlikin hâlini telvînle anlamak mümkündür. Temkîn ise hakikatin ortaya çıkmasının sürekli olması durumudur, temkîn hâlinde olan kişi tam tespit edilemez. Yeme, içme, alışveriş, uyku gibi hâllerde diğer insanlar gibidir. Alâeddin 'Attâr el-Buhârî, şeyhlerin çoğuna göre telvînin eksik bir makâm fakat kendisine göre makâmların en üstünü ve ekmeli olduğunu belirtmiştir ki sâlikin hâli “külle yevmin hüve fî şe'n”⁷¹ âyetinde buyurulduğu şekildedir, temkîn ise telvînde temkîndir. 'Abdül gafûr Radiyyüddin (öl. 912/1506) de bu görüşleri desteklemektedir. Sâlikin zamanı daima sınırsız tecellîlerle şereflenir. Bâyezîd Tayfûr ibn 'Îsâ el-Bistâmî'ye göre de sâlikin hâli, “temkîni telvînde temkîn” olduğunda bir renk ortaya çıkar, o rengi kendisine tâbi kılar, hakikate mensubiyeti devam ettikçe ilâhî nurlardan zuhûr eden bütün renklerle amel eder ve kendi hakikatinde ise renksiz olur. Nakşibendî sâliklerinin sülûku bu şekildedir.⁷²

Risâle telvîn ve temkîn bahsinden sonra “Beyân-ı Merâtib-i Tevhîd” konusuyla devam etmiştir. Buna göre tevhîd; Allah'ın zâtı, sıfatı, filleri ve eserlerini birlemektir. İlk mertebesi “tevhîd-i âsâr”dır ki tüm kainattır. Sâlik, sülûkta bu mertebede tüm varlıkların Allah'ın eseri olduğunu müşahade eder. İkinci merteye “tevhîd-i ef'âl”dır ki sâlik, sülûkunda bütün fiillerin Allah'tan zuhûr ettiğini kavrar. Üçüncü merteye “tevhîd-i sıfat”tır ki sâlik, sülûkunda bütün sıfatların Allah'a ait olduğunu anlar. Dördüncü merteye ise “tevhîd-i zât”tır ki mürid, bu makâmda Allah dışında hiçbir şeyin var olmadığını idrak eder. Bütün tarikatların pîrlerinin maksadı bu mertebedir, bazıları buna erişmiştir, erişemeyenler ise berzahta kalmışlardır.⁷³

Tasavvufî kavramların açıklanmasının ardından “Beyân-ı Silsile-i Kâdiriyye” ve “Beyân-ı Silsile-i Mevleviyye”⁷⁴ başlıklı konularda tarikat silsilelerine yer verilmiştir. Bu nüshada risâle bittikten sonra “Tercüme-i Hâl-i Hazret-i Pîr-i Şâh-ı Nakşibend” başlığıyla pîrin kısa bir öz geçmişi ile “İstimdâd” başlığıyla Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi'ye ait beş kıt'alık bir manzume ve

⁷⁰ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 17b-18a.

⁷¹ er-Rahmân, 55/29. “Göklerde ve yerde bulunan herkes, O'ndan ister. O, her an yaratma hâlidir.”

⁷² Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 18b-19a.

⁷³ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 19b-20a.

⁷⁴ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 20a-21a.

“Esâmî-i Pîrân-ı Turuk-i Aliyye-i Meşhûre”⁷⁵ başlığıyla da on dokuz meşhur şeyhin isim listesi yer almaktadır.

Muhtevayı açıklarken esas aldığımız Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098 nüshasında bulunmayıp eserin diğer nüshalarında yer alan bazı konular bulunmaktadır. Eserin bütünlüğü açısından bu konulardan da bahsedilmesi gerekmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi bu nüshada “Hâliyye, Beyân-ı Silsile-i Celvetiyye, Silsile-i Bektâşîyye, Nisbet-i Tarîk-i Şettâriyye, Silsile-i Çiştîyye, Kâdiriyye Silsilesi, Sûret-i Mübâyâ‘a-i Nakşibendiyye, Sûret-i Bey‘at-i Erba‘a”⁷⁶ konuları mevcut değildir. Müellif, başlıklarda ismini belirttiği tarikatların silsilelerini vermiştir. “Sûret-i Mübâyâ‘a-i Nakşibendiyye” ve “Sûret-i Bey‘at-i Erba‘a” bahislerinin muhtevası ise şu şekildedir:

“Sûret-i Mübâyâ‘a-i Nakşibendiyye” konusunda Nakşibendîlerdeki ahitleşmeden bahsedilmiştir. Buna göre öncelikle mürşid, müride istihâre emreder, kendisi de istihâre yapar. Daha sonra mürid, gusleder ve iki rek‘at tövbe namazı kılar. Yetmiş kez “Estağfirullâh el-Azîm” ve yüz kez “Sübhânallâh ve bi-hamdihî” diyerek Allah rızası için fakirlere erzak veya sadaka dağıtır. Bunlardan sonra mürşidin huzuruna gelir, onun hizasında diz üstü oturarak nasûh tövbesi eder. Mürşidi ile farz, sünnet ve nafil ibadetleri yapacağı; Hz. Peygamber’in (s.a.s.) soyu, evladı, eşleri ve ashâbına muhabbet edip kalben ve lisanen onlara düşmanlık beslemeyeceği, Ehl-i Sünnet yolundan zerre miktarı şaşmayacağı ve Ehl-i Beyt’e sâlik olacağı hususlarında ahitleşir. Ardından şeyh, “innellezîne yübâyî‘ûneke”⁷⁷ âyetini sonuna kadar okur ve mürid, “vebttegû ileyhi‘l-vesîle”⁷⁸ âyetini tefekkür edip şeyhini Allah’ın rızasına bir vesile ve onun elini Hz. Peygamber’in (s.a.s.) eline ulaşmış olarak düşünüp şeyhine muhabbet besler. Hemen ardından mürşid ve mürid, üç kez istiğfâr ederler ve mürşid, müridin sağ elini musâfaha şeklinde tutarak ahit alır. Sonrasında mürşid ve mürid, ellerini dizlerini üstüne koyarak gözlerini yumarlar, mürşid, ism-i Celâl’i telkin yoluyla üç kere müridin kalbine telkin eder. Müridin görevi şeyhiyle yapmış olduğu ahde bağlı kalmaktır. Eğer muhalefet ederse “ellezîne yenkuzûne ‘ahdallâhi min ba‘di mîsâkihi”⁷⁹ âyetinin muhatabı olur.⁸⁰

⁷⁵ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098), 21b-23a.

⁷⁶ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001), 19b-21a, 22b, 23a; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01), 13b-14b, 15b-17b.

⁷⁷ el-Fetih 48/10. “Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah’a biat etmektedirler. Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahidini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahidine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.”

⁷⁸ el-Mâide 5/35. “Ey iman edenler! Allah’tan korkun. O’na yaklaşılmaya yol arayın ve yolunda cihad edin ki kurtuluşa eresiniz.”

⁷⁹ el-Bakara 2/27. “Onlar öyle (fasıklar) ki, Allah’a kesin söz verdikten sonra sözlerinden dönerler. Allah’ın, ziyaret edilip hâl ve hatırının sorulmasını istediği kimseleri ziyaretten vazgeçerler ve yeryüzünde fitne ve fesat çıkarırlar. İşte onlar gerçekten zarara uğrayanlardır.”

⁸⁰ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321), 42b-43a; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhânîyye* (Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01), 16b-17a.

“Sûret-i Bey’at-i Erba’a” bahsinde ise Nakşibendî’de Hz. Peygamber (s.a.s.) ve Hulefâ-yi Râşidîn adına yapılan farklı bey’at uygulamalarından bahsedilmiştir. Şeyh, salavât parmağı dışında herhangi bir parmağıyla müridin elini tutup ikisinin baş parmaklarını birbirine dayarsa buna “yed-i Rasûl ve kabzatü’r-rızâ” denir. Mürşid, müridin elini bütün parmaklarıyla tutup baş parmağını baş parmağına üç kez vurursa buna “yed-i Ebû Bekir ve kabzatü’l-muhabbet” denir. Mürşid, eliyle müridin salavât parmakları haricinde diğer parmaklarını avucuna alıp ikisinin baş parmaklarını birbirine dayarsa buna da “yed-i ‘Ömer ve kabzatü’l-hafaza” denir. Mürşid, müridin elini tüm parmaklarıyla tutup ikisinin baş parmaklarını birbirine hafifçe dayar ve salavât parmağını tırnağının ucuyla üç kez vurursa buna “yed-i ‘Osmân ve kabzatü’l-meveddet” denir. Şeyh, bütün parmaklarıyla müridin elini tutup baş parmağını dayar ve üç kez salavât parmağını müridin salavât parmağına tıkar, ardından salıp ikisi kendi ellerini öperler. Buna da “yed-i ‘Ali ve kabzatü’l-celâle” denir. Hepsinde yine şeyh, “innellezîne yübâyî’üneke”⁸¹ âyeti sonuna kadar okuyup “Bismillâh ve billâh ve ilallâh ve ‘alallâh fel-yetevekkelü’l-mü’mînîne hasbiyallâh ve kefâ billâh li-men de’â leyse verâ’allâh muntehâ”⁸² duasını eder. Rufâiyye, Kâdiriyye, Desûkiyye, Sa’diyye, Bektâşiyye ve birçok tarıkatta bey’ât bu şekildedir ve bu dört bey’attan biriyle gerçekleşir.⁸³

Sonuç

Tasavvuf edebiyatında “sûfilerin kalplerine gelen ilham ve tecellîleri” kaleme aldıkları bir tür olan vâridâtın tespit edilmesi mühim bir meseledir. Bazı mutasavvıflar, eserlerini “vâridât” olarak nitelendirmelerine rağmen eserlerin muhtevaları vâridât özellikleri taşımamaktadır. Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi’nin *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâti’l-kalbiyye* adlı risâlesi de bu gruba girmektedir.

Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâti’l-kalbiyye, herhangi bir manevî hâl ve tecrübe aktarımı içermediği için vâridât türünün kapsamına girmemektedir. Nakşibendî usul ve kâidelerini açıklayan bir erkânâme dir. Müellif, rahle-i tadrîsinden geçtiği şeyhlerin, özellikle de Selimiye’de ikamet eden Şeyh Hasan Hüsnü Efendi’nin ilim meclislerinde Nakşibendî tarikatının usul ve erkânıyla ilgili edindiği bilgileri kaleme almıştır. Eserin bütününe bakıldığında Nakşibendî yoluna girecek olan bir müride lazım olacak bilgileri ihtiva eden bir cep kitabı niteliği taşımaktadır ki müellif bu hususu eserin telif sebebi olarak zikretmiştir. Risâle, âdâb, seyr-i sülûk, havâtır, râbîta, telvîn ve temkîn gibi tasavvufî kavramların açıklandığı bir metindir ve muhtevası erkânâme türüyle örtüşmektedir.

⁸¹ el-Fetih 48/10. “Muhakkak ki sana biat edenler ancak Allah’a biat etmektedirler. Allah’ın eli onların ellerinin üzerindedir. Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur. Kim de Allah ile olan ahbine vefa gösterirse Allah ona büyük bir mükâfat verecektir.”

⁸² Allah’ın adı ile, Allah müminlere vekil olursa Allah onlara yeter ve kefil olur. Kim ona dua ederse Allah’ın hayrının sonu yoktur.

⁸³ Hasan Hüsnü Efendi, *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Tahir Ağa Tekkesi, 00321), 43b-44a; a.mlf., *Nesemât-ı Rûhâniyye* (Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01), 17a-17b.

Arapça ve Farsça terkiplerden uzak, sade bir dille yazılan *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*'de müellif âyet ve hadislerden daha ziyade birçok mutasavvıfın ve âlimin hem eserlerinden hem de sözlerinden ictibâs yapmıştır. Hacmi küçük olmasına rağmen eser, zengin bir kaynakçaya sahiptir. Risâlenin her kesimden insanın anlayacağı bir dil ve üslupta yazılması, tasavvufun anlaşılması güç birçok meselesini anlaşılır kılması irşâd amacıyla kaleme alındığını göstermektedir.

Risâlenin dört nüshası mevcuttur ve Süleymaniye Kütüphanesi, Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098 nüshası müellif hattıdır. Diğer üç nüsha bu nüshadan daha hacimlidir. Eserin daha sonra genişletildiği ve düzenlendiği görülmektedir. Son dönemlerde kaleme alınan erkânâmelere bazı çevreler tarafından farklı amaçlarla müdahale edildiği ve risâledeki bu eklemelerin kim tarafından ve hangi amaçla yapıldığının belli olmadığı göz önünde bulundurulduğunda eseri değerlendirirken müellif nüshasının esas alınması daha isabetli olacaktır. Üstelik bu nüshada *Dîvânçe*'si elde bulunmayan müellife ait beş kıt'alık bir manzume de mevcuttur.

Müellif, *Burhânü's-sâlikîn* adlı eserinde yer alan künyesinde kendisini "Hâlidî" olarak tanımlamaktadır. Mezkûr risâlede halvet ve riyâzetle ilgili görüşlerine bakıldığında müellifin Nakşibendiyye'nin Hâlidîyye koluna mensup olduğu anlaşılmaktadır. Son dönemlerdeki tarikatlarda mevcut olan yanlış fikir ve uygulamaları eleştirdiği, sâliklere bu hususlarda eğitici bilgiler aktardığı ve gelenekselliği desteklediği dikkat çekmektedir. Bir mürşide bağlanmanın ve şeriate uygun yaşamının özellikle vurgulandığı metin klasik Nakşibendiyye usul ve erkânıyla örtüşmektedir. İbadetlerden ziyade âdâb ve nasihatın işlendiği metinde irşâd esas alınarak tarikatin erkânı ile ilgili kavramlar detaya inilmeden özet olarak aktarılmıştır.

Ebü'l-Hasan Hüsnü Efendi'nin eserleri ve ana hatlarıyla *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye* adlı çalışması tarafımızdan incelenmiş ve literatüre kazandırılmaya çalışılmıştır. Müellif ve eserleri üzerinde yapılacak yeni çalışmalar ilim dünyasına katkı sağlayacaktır.

Kaynakça / References / المصادر

- Aclûnî, İsmâil b. Muhammed el-. *Keşfü'l-hafâ*. nşr. Mustafa Genç. 4 Cilt. İstanbul: Beka Yayıncılık, 2019.
- Askalânî, İbn Hacer el-. *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*. nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd. 8 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1994.
- Behyakî, Ahmed b. Hüseyin. *Şu'abü'l-îmân*. nşr. Muhammed Zağlûl. 7 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmîyye, 1410.
- Güzel, Abdurrahman. *Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2006.
- İşitan, İbrahim. "Nakşî Eğitim Metodunun Sûfî Psikolojisi Açısından Tahlili". *Buhara'dan Konya'ya İrfan Mirası ve XVII. y.y. Medeniyet Merkezi Konya*. ed. Dilaver Güner vd. 588-616. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- Köseoğlu, Mehmed Akif. "İstanbulda Nakşî-Halidî Şeyhlerinin Vazife Yaptığı Tekkeler ve Bu Yapılarının Günümüzdeki Durumları". *Uluslararası Seyyid Tâhâ-i Hakkârî Sempozyumu Bildirileri*. ed. Halit Yalçın vd. 456-473. Hakkari: Hakkari Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Kur'an-ı Kerim Açıklamalı Meali. çev. Hayrettin Karaman, Ali Özek, İbrahim Kâfi Dönmez, Mustafa Çağrı, Sadrettin Gümüş, Ali Turgut. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2022.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Tasavvuf İlmine Dair Kuşeyrî Risâlesi*. nşr. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.
- Meclisî, Muhammed Bâkır el-. *Bihârü'l-envâr*. 110 Cilt. Beyrut: Müessesetü'l-Vefâ, 1983.
- Sezer, Esmâ. *Balaban Tekkesi Şeyhi Hasan Hüsnü Efendi ve Tasavvufî Eserleri*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Tek, Abdurrezzak. "Cumhuriyetin İlk Yıllarında Bir Şeyh Portresi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/2 (2007). 155-168.
- Tosun, Necdet. "Nakşibendiyye". *Türkiye'de Tarikatlar Tarih ve Kültür*. ed. Semih Ceyhan. 611-692. İstanbul: İSAM Yayınları, 2015.
- Uludağ, Süleyman. *Tasavvuf Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2012.
- Üsküdarî, Ebü'l-Hasan Hüsnü el-. *Burhânü's-sâlikîn*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 00321/003, 44b-52b.
- Üsküdarî, Ebü'l-Hasan Hüsnü el-. *Risâle-i Mir'âtü'l-ebrâr*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 00321/002, 24b-41.
- Üsküdarî, Ebü'l-Hasan Hüsnü el-. *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hazreti Nasuhi Dergâhı Yazma, 00098, 1b-22a.
- Üsküdarî, Ebü'l-Hasan Hüsnü el-. *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekkesi, 00321/001, 1b-21b.
- Üsküdarî, Ebü'l-Hasan Hüsnü el-. *Risâle-i Nesemât-ı Rûhâniyye fî vâridâtî'l-kalbiyye*. İstanbul: İBB Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, Türkçe Yazmalar, 000928/01, 1b-17b.
- Vassaf, Hüseyin. *Sefîne-i Evliya*. nşr. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz. İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2006.
- Yücer, Hür Mahmut. *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19 Yüzyıl)*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2003.